

Հրատարակում է չորս քաղաքի՝ Երևանի և Կիւրախի
օրերը:
Տարեկան գինն է 10 օտրիկ, կէս տարուանը 6 օտրիկ,
3 ամսուանը 3 օ. և մի ամսուանը 1 օ.:
Ըստ մանկի համար 7 կոպիկ:
Բաժանորդացիները իրենց անունները և հասցիները
պետք է փոխադրեն իրականացուցչին:
Հասցեն՝ Тифлисс, Редакция „Ардаганг“.
Կամ՝ Tiflis, Redaction „Ardzagan“.

ԱՐԶԱՆԵՐ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Խմբագրությունը բաց է ամենապահ 10—1 մար
բացի կիրակի և տոն օրերից):
Յուրաքանչյուրին ընդունելու է ամեն լեզուով
Յուրաքանչյուրին խմբագրությանը փոխանակելու է
բանիկը բանին 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշվական թատրոնի գոյությունը
թեման ինչպիսիք:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. — Նամակ
խմբագրության. Պ. Գր. Խալաթեանի
երկրորդ նամակի ազդեցությունը Տեսնալիս
ներքին ժողով. Անգլիայի Կարմաշի հիշատակ
տոնի օրերը Գրեյսի Գրեյսի Գրեյսի Գրեյսի
բանալիս ինչպիսիքի վերաբերյալ. Բա-
ղուի հայ կաթողիկոսի եկեղեցու օժանդակ
Հայուհ. Բ. Բնիկ. Նոր բացած խոհարարա-
կան բաժնի. «Նովոստի» և «Իսթերի
կուրս» լրագրի վերաբերյալ. ՎՊՊՊՊ
վարձուքը. Երևանագր. հայ. թատրոն
մասնակց. վերջին երկու նիստերի Մի շա-
բաթվա ընթացքում խոսքից բռնու-
մաների և մեղադրանքների թիվը. Լուսին
խաղաղություն:

ԳԻՒՆԵՍՈՒՆ. — Ձեռագիր:
ԲԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ. — Բանիկի Պարսկա-
կան նամակներ:

ԸՆԴՈՒՄՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. — Համակ
խմբագրության:

ՔԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ:
ՀԵՏԱԿԱՆԱԿԱՆ:
ՀԱՆԱԿԱՆ:
ՏԵՐԵՆԱԿԱՆ:
ՏԵՐԵՆԱԿԱՆ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻ ԳՈՑՈՒ-
ԹԵՐԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Թատերախի տարեշրջանի հետ միշտ
զարթնում է և հայկական թատրոն-
նի գոյության խնդիրը: Ամենատե-
սակ խնդիրների շարքում թատերա-
կան խնդիրը ևս զարմանալի կերպով
է լինողը մեր հասարակության
մէջ:

Այն տարրական ճշմարտություննե-
րը, որ այսօր վաղուց ճանաչուած են,
մեր մէջ դեռ խնդիրներ են և զար-
մանալիս այն է, որ նրա լուծումն
առաջարկողները խրաբանները մի
տեսակետ է վերցնում և պարզում,
կարծիքով միանշանակ՝ թէ խնդիրը
վճել է աղբյուրով:

Թատրոնի ընդհանուր կրթիչ գա-
ղափարն սովորել համար ևս ընդու-
նելի է, ուստի և նրա գոյությունը
ցանկալի է ամենքին:

Ինչպէս պէտք է սակայն իրակա-
նայնել թատրոնի գաղափարը, ինչ-
պէս պէտք է հայկական թատրոնը
ծաղկեցնել:

Երբ խոսում ենք թատրոնի մա-
սին իբրեւ մի կրթիչ և դաստիարա-
կիչ հիմնարկութեան մասին, աներկ-
բայ է, որ զվարճարարական աչքի ա-
ռաջ ունենք դրա մասին իրական
թատրոնը:

Մեր ասած թատրոնը մի քաղա-
քաթիւթական արգասիք է, որ աղբյու-
րալիս է ամենարարքի գեղարուես-
տական վաղեմը: Այդ թատրոնը մի
բարձրագոյն տեսնում է, որ մարդ-
կային վեհագոյն գաղափարները հաս-
նելու ևս դուրս բերում գեղարուեստի
տուած վերջին միջոցներով:

Ազգի մեծագոյն հանճարները բնի-
կան հանում իրենց պատշաճ գաղա-
փարները նոյն ազգի բարոյական վե-
րաբերողանութեան համար նախապա-
րարկելով տալով: Այդ ստեղծագործու-
թիւնները պէտք է լինեն ազգա-
կան բանաստեղծութեան զոհարանքը,
նրանց լեզուն պիտի լինի օրինակելի
լիւր գեղեցկութեամբ:

Այսպիսի մեծամեծ պահանջներն
զոհանող ստեղծագործութիւնները
պիտի ներկայացուին բնիկ վրայ հո-
գեբանական և պատմական ճշմու-
թեամբ և արուեստի ու արհեստի
ձեռնարկութեամբ:

Մի խոսքով այսպիսի թատրոնը
մի ու ժ ա չ ա փ է ազգի քաղաքա-
կրթութեան:

Մեզ պէս ազգերը հարկաւ տն-
կարող են մի աղբյուրի թատրոն
ունենալ և պահպանել իրենց ունե-
րով: Մենք պէտք է համաշխարհա-
կան մեծ ստեղծագործողների երկի-
րով փոխարինենք ազգայինը և աշ-
խարհի ժողովրդներով փոխարինենք:

Ինչպէս ստեղծագործութեան տե-
սակետով, նոյնպէս և արուեստի ու
արհեստի տեսակետով աղքատ կը
լինի մեր թատրոնը. և ոչ այդչափ
միայն նա նիւթապէս ևս աղքատ
կը լինի և միշտ կարօտ օրնութեան:
Հարուստ ազգերի մէջ աղքատ դը-
նա հիւանդի էր... բայց ահա ճանա-
չելով նորա քսան և չորս տարեկան
հասակին — երկու տարեկան կոնսերվա-
տորիայում և հինգը թատրոնական
էր անցրել — նա մնացել էր, նա կա-
մեցել էր անարատ կույ մնալ: Նա
մտածումը զրկել էր կանանցից բացա-
րաբար: Նա համար և իւր արուեստով,
ամուսնանալ մի լաւ երիտասարդի
հետ, որ նորան կը սիրէր ջերմ սիրով,
ունենալ երեխաներ, որոնց համար
կրթել ջամաչէր... ինչպէս մի գե-
ղեցիկ և աղինե ցնորք:...

Եւ նա, այդ քաջ աղջիկը, ամէն
բան արել էր իւր ցնորքն իրապո-
ծելու համար: Ուստի խոջալու մեր-
ժով էր բոլոր առաջարկութիւնները...
և Ստոնաճ գիտէ որ առաջարկու-
թիւն շատ էր եղել: Գիտէ վերջերս մի
գրաւիչ ու հարուստ դուստր երիտա-
սարդ, կոմս Զարուկ, հասկացրել էր
որ պաշտում է նորան, որ ինքն նա
հրաժարուէր թոռանից, ինքը պատ-
րաստ է ամէն դիմութիւն անել նորա
համար... Նա անողորմ մնաց:
Բայց այս անգամ արդէն չարիա-
կան հիւանդի էր... բայց ահա ճանա-
չելով նորա քսան և չորս տարեկան
հասակին — երկու տարեկան կոնսերվա-
տորիայում և հինգը թատրոնական
էր անցրել — նա մնացել էր, նա կա-
մեցել էր անարատ կույ մնալ: Նա
մտածումը զրկել էր կանանցից բացա-
րաբար: Նա համար և իւր արուեստով,
ամուսնանալ մի լաւ երիտասարդի
հետ, որ նորան կը սիրէր ջերմ սիրով,
ունենալ երեխաներ, որոնց համար
կրթել ջամաչէր... ինչպէս մի գե-
ղեցիկ և աղինե ցնորք:...

Լամարթեանի թատրոնը Հոգեկան
մի մեծ գոհարանութիւն ևս պատշաճ
հաստատութիւն է, որ ազգը զոհա-
դութեամբ է պահպանում, դրամ չը
խնայելով դրա ծախքերը համար: Ե-
ւ ինքնամարտ ազգերի մէջ աղբյու-
ն է, ճիշդան առաւել և մեր մէջ պիտի
լինի:

Այսպիսի հանգամանքներում կեն-
սական պահանջներ, որ թատրոնին ինք-
նաւ պէտք է պահպանէ, տո. ուս-
կան զարգացումներն է:

Եթէ թատրոնի համար զօհադու-
թիւն պիտի լինի, այդ զօհադութեան
պիտի մասնակցէ ամբողջ հասարա-
կութիւնը և ոչ թէ մի մասն կամ
մի քանի հոգի:

Եթէ եւրոպական ազգերն անընդ-
հատ լուսավորւում են, ալի նորա-
նից է, որ նրանք կրթական նպա-
տակների համար դրամ չեն խնայելու,
նրանց պարտքները, համարադրանե-
րը, թատրոնները ամէն տարի մե-
ծամեծ գումարներ են կանում:

Միջին մենք զարգացող համար
զօհադութիւններ չենք անում. ինչով
են պահպանում մեր ծիսական ու
թեմական վարժարանները, եթէ ոչ
հատկութեամբ տանել կարելի է,
կառավարչի համար դրամ չեն տու-
նալու: Գոյութեան առաջին տուր-
նալում մեծաքանակ էին և այժմ
իսկ մեծաքանակ են իրանց գոյութեան
համար. նոյնը պիտի անէ և թա-
րոնը — միջին կարգանայ հիւր ձե-
րի մեր մէջ և պահանջ դառնալ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԿԱԿԱՆ ԽՄԵՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մի լայնատարածութեան առիթով
այս օրերս բարձրագոյն Բաժնիկի հա-
մար մեծաքանակ կանգնեցնելու խն-
դիրը:

Որպէս լայնուն է ընթերցողին,
տեղույն լրատվութիւնը իւրաքանչիւր
լայնուն իւր կարծիքը և առաջ բերեց
իւր խորհրդածութիւնները այս հար-
ցին:

Մի մասին: «Մշակի» № 116 համա-
րում ևս լայնունեցաւ նոյն հարցի
վերաբերյալ մի բողոք, Բաժնիկի
10,000 օտրիկանց մահաբանի դէմ,
և այդ հարցին հետ հարկ էին հա-
մարել միացնել երկու կծու խնդր-
ներ, որոնք շօշափում են Բաժնիկի
ընտանիքի պատիւը, մի պատիւ, որ
նախա պիտի հինգ տարուայ ընթաց-
քում ամենայն սրբութեամբ պահպա-
նել է, և որ այսօր այսպիսի հեշտու-
թեամբ ուսել տալիս է առեւ «Մշակ»
լրագիրը: «Մշակը» փոստահանել է հա-
սարակութեանը ուղղել հետեւեալ ու-
ղիւրը. «Բաժնիկի մահաբաններն ամեն
օր լուրջ կերպով օգնութիւն են
խնդրում հասարակութիւնից»:

Մարդկային պատահանալութեան
զգացմունքը թիւղալում է մեզ լա-
րագիրի մի հարց, որի պատասխա-
նը սպասում ենք լսել «Մշակից»,
մենք խնդրում ենք նորան հաստատ
փաստերով ապացուցանել Բաժնիկի
մահաբանների հասարակութիւնից օգ-
նութիւն խնդրելու ժամանակն ու-
տեղը: Յուսանք որ «Մշակի» բարա-
բերութիւնը, որ պէտք է անհայտ
մարդկային պատուի բողոք, չի դա-
նալ պատասխան չնորհելու մեզ:

Ամեն տեսակ հարաւանքներ համ-
բերութեամբ տանել կարելի է,
բայց պատուի դէմ յարձակուող հա-
կաւարկի համար համարել անկարելի
է անհնարելի է...

«Մշակը» բացի այս բողոքում է
Բաժնիկի երկերի հրատարակութեանց
թանկութեան դէմ: Ահա թէ ինչ է
առում նա. «Որդիներուց ուսում առ-
նալու համար միջոցներ են որոնում,
և այդ միջոցներն ձեռք բերելու դի-
տաւորութեամբ տաղանտաւոր դոկտը
զրքերը սիրահար ժողովուրդը չէ կա-
րողանում առեւել, կարգալ, և զրքե-
րը մեծ են տարիներով դարձած»...

Որովհետեւ այդ գործը պատասխա-
նատեութիւնը մեզ է վերաբերում,
ուստի հարկ ենք համարում լինելու
այստեղ, որ Բաժնիկի սրբուց ուսման
հրապարակութիւնն այն միակ հարցը
չէ, որի առթիւ մենք միջոցներ որո-
նելինք... Դրա վրայ պէտք է աւե-
լացնել Բաժնիկի երկերի թանկութեան
հրատարակութեան ծանրակշիւ ծախ-
սերը, և ընտանիքի պիտույքներ հո-

ղալու ծախսերը, որոնք ենք անել-
տաճարել կարիքների բաւականութիւն
պէտք է տրուի:

Հանգուցնալ վիպասներ, որպէս ա-
մենքին լայնուն է, կանխիկ զրաւա-
ղութիւն թողած չէ, նորա երկերն են
այն միակ աղբյուրը, որով պիտի հո-
գացուին վերոյիշած անհրաժեշտ կա-
րիքները: Եւ ահա մարական պար-
տականութիւնս է ամենայն ջանքով
աշխատել որքան հնարաւոր էր կա-
տարելու մեզ վրայ դրած ուղիւ պար-
տաւորութիւնը:

Իսկ ինչ վերաբերում է Բաժնիկի
զրքերի թանկ գնահատութեան պէտք
է նկատենք որ համեմատելով գնա-
դան ալ հրատարակութիւնների հետ,
Բաժնիկի գրքերը աւելի էժան են
քան նոյն իսկ «Իմաստագիր» հրատա-
րակութիւնները՝ կողմ գրքերը:

Սակայն բոլր համեմատութիւնը
մենք թողնում ենք. խոսարհաբար
խնդրում ենք միայն որ յարգելի հա-
սարակութիւնը ինքը լուստար հա-
ղաւանալ թէ որ կողմն է արդարու-
թիւնը:

Այսինքն Միջին-Յայկական Բաժնի-
կի:

Ոչոք հրատարակում ենք Վաղա-
րանց ճեմարանի հայկաբանութեան
դոցենտ պ. Գրիգոր խալաթեանի մի
երկերը նամակ. այս անգամ նորա
գաղափարը լայնուն է Վաղարանց
ճեմարանի հայկաբանութեան ուսու-
ցիչ պ. Խաչատուր Յովհաննիսեանի,
որ վտահայցել էր «Որձազանգի»
115-դ համարում հրապարակ հանել
թէ ինքն իմիւր լայնուն է իրեն, որ
«վաղուց պատրաստուած ունի մի գրու-
թիւն հայոց հայկաբանների մասին»:

Ինչիցեղորով թող ինքը. դատե՛, թէ
որքան վաղի է մի մարդու, որ լուրջ
գիտականին անուն է կանխում փա-
տակել, որ արժանացել էր բարձրանալ
Իմիւր ամբիոնի վրայ, անպիսի խոս-
քեր ուղղել պ. Յովհաննիսեանի դէմ,
այսպիսի ստուեր ձգել այդ վերին
գիտականի բարեկեց հետազոտողի
ճշմարտասիրութեան վրայ... Միջին
պ. խալաթեանը չէ կանխում ին-
քուստ լինել որ այն ոճը՝ որ նա
գործ է դրում իրենից շատ աւելի

բարձր գիտական աստիճան ունեցող
պրոֆեսոր Եղիազարեանից՝ դէմ, այն
զարթուի՝ որ նա լայնուն է իւր
հետ հրատարակական աստիճան
ունեցող պ. Յովհաննիսեանի՝ դէմ
նոյն իսկ նորա համարակողների
վրայ՝ գործի ևս կուրծեան նկատմամբ
պէտք է այն տարաբանութիւնն անեն,
որ ճշմարտութիւնը նորա կողմն չէ:
Այս. Jupiter, tu te faches, tu as
tort!

Հայտնաբերել 18-ին Պետերբուրգում
տնտեսագետներ ժողովի մէջ Պ. Ն.
Կոտեյնիկովը մի հետաքրքրական դիւ-
ցումն է արել «Ազգայնականութեան» վե-
հագրութեան և միջոցաւ աշխարհագրի
մասին. Կոտեյնիկովը նախ և առաջ բը-
նել է այն խնդիրը թէ որքան անկատար
են ձեռք բերած տեղեկութիւնները
Ռուսաստանի ազգաբնակչութեան մասին,
իսկ թէ ինչ կարելի գործնական հետե-
ւաներ է ունենում այդ հանգամանքը՝
ամենից լաւ ցոյց է տալիս անցեալ տա-
րուայ և մասամբ այս տարուայ իսա-
նաշիւթութիւնը սովոր ժողովրդին օգ-
նութիւն հասցնելու գործի մէջ, Այդտե-
սակ բացառել օրինակներով, որ վերա-
բերում են կառավարութեան գրեթէ բոլոր
միջոցներ, պ. Կոտեյնիկովը ապացուցել է որ
կառավարութեան վարչական և խնամող
գործունէութեան կանոնաւոր ընթացքը
ամենից շատ կարելի ունի վիճակագրու-
թեան լուրջ կազմակերպութեան, իսկ այդ
գործի ամենակարգութեամբ ազգաբնակչու-
թեան աշխարհագրի է:

Ջեկոնցման առթիւ մի քանի նկա-
տողութիւն արել է Պ. Տ. Սուրբեկիւնը,
որ համեմատել է Ռուսաց պաշտօնական
վիճակագրութեան դրութիւնը այդ գործի
կազմակերպութեան հետ Պոլսոյում,
որ վիճակագրական կենդրոնական ա-
տեանը (որ համառոտանում է Ռու-
սաց վիճակ. կոմիտեի) ամէն տարի
հրատարակում է միակողման փաս-
նակին յարմար, հակառակ, բացառական
ու պէտքէ տեղեկութիւններ երկրի ամ-
բող տնտեսական կեանքի մասին, մինչ-
դեռ Ռուսաց մէջ այդպիսի բան ամենից
վաղ ժողովրդականացան է Պ. Սուրբեկիւնը
յայտնել է պ. Կոտեյնիկովի դիւցումը
նկատելով որ միութիւն չկայ Ռուսաց
վիճակագրական հաստատութիւնների մէջ,
գրեթէ ամէն վարչութիւն ունի իւր յա-
տուկ վիճակագրութիւնը, և յաճախ մի
քանիսը մէկտեղ տեղեկութիւններ են
հարգում, բայց ցանկաւ ծրարներով
ու գնահատել եղանակներով:

ՖԵԼԻԵՏՈՆ

ՋԵՆԱԳԻՐ *)

Վեպիլի Ժակ Նորման

Մի օրը փոխալ Գիշանը, Փարիզին
քաջ լայտնի սքանչելի jeune pre-
miere-ը, կրկնութիւնից փոստ տուէր
վերադառնալով՝ վճել էր միանգա-
մայն մի անմիտ բան անել:
Նորա տեսուչ պարսն թերթատու-
կըր, որ շատ խիտ մարդ չէր, բայց
անարդար էր, խելով էր նորանից մի
գիւր, մի փանտ ստեղծագործութիւն,
որի վրայ լույս էր զրկել փոխական, և
խելով էր մեծ տալու համար. Լորիա-
նին, մի երբորդ կարելի գերասանու-
հի, անտաղանդ, առանց ապագայի,
որ ոչինչ չունէր բացի աչք շաղկապ
շաղկապութիւնից, զգեստներից և սի-
ւաւն կնոջ յաջորդութիւններից:
Միտուն էին... Նա էլ, փոխական
էլ էր սիրուն, և նոյն իսկ աւելի,

*) Jacques Normand. Contes a
Madame.

գանգ ծանր էր խեղճի վիճակը. նա-
րա համբերութեան չափը լրացաւ:
Փողոցումը նա չկանգնեալ լաց լինել:
Բայց հենց սանգուղջի առաջին առ-
տիճանները բարձրանալիս նա էլ
չկարողացաւ իրան դուրսել հիւսիկաց:
Յետոյ երբ վշտի առաջին բռնուն
վարկեանն անցաւ, նա սկսաւ արդող
լարձրանալ թաշկինակով՝ աչքերը
սրբելով և ընդհատուող ձայնով մը-
մընջում էր:

— Հերիք է, հերիք է... Այն, ինչ-
պէս միտունը. այնպէս կ'անեն, ինչ-
պէս միտունն են անում... Որովհե-
տեւ ոչինչ չէ կարելի անել, որովհե-
տեւ մարդ ոչինչ է առանց տրան...
Անարատ աղջիկ, միշտ անարատ...
վերջապէս այս փոխադրութիւն է... Ոչ
ոչ է գնահատում... Բնականաւորա-
կը, նախանձում են, արգիլում են
լուսնի գնում... Այդ Լորիանը... Մէ,
նչ, նչ, Այն անգամ ամենայն ինչ
վերջացան էին: Հերիք է, հերիք է:

Իւր լայնի հասնելով նա զանգը
բաշխեց: Մի պտուս աղախին դուր
բաց արեց:
— Զուտ, շուտ, փոխալ, սնդուկ-
ներ պատրաստիր:

Եւ նա ուղղակի մտաւ իւր տնեակը:
Սղախներ շուտաւ գնաց նորա
լեռնից:

— Չմի հատկանում... սնդուկնե-
րը... իսկին... ևս գնում եմ... ևս
գնում եմ երկու ժամից քիտով...
— Երկու ժամից քիտով... իսկ
թատրոնը, օրերը:

— Թատրոնը: Եւ էլ թատրոն չեն
գնալու, այժմ ևս արհամարում եմ
թատրոնը... Դէ. արւ ինչ որ քեզ
ասում եմ: Եւ ամէն բան, ամէն բան
գիր... ամէն բան պիտի վերցնեն
հետո:

— Օրերը դիմել է... կամ աւե-
լի ճիշդ նա կատակ է անում...
— Եւ... Փողը ինչ սղախի, տե-
ղում եմ թիւք արեց:

Հրապարակում ենք նա իւր հայ-
կով պահպանը, կոմսը, և դուրս
տալով ունեցած չունեցածը ինչ որ
ձեռք էր բերում — նա որ մարմ-
նացած կըր ու կանոն էր — խառն
ի նուազ թափեց սնդակի մէջտեղը:

— Այս էլ... այս էլ... և շուտ,
շատապէս:
Պատու աղախինը հնազանդե-

(73) (3-5)